

Joan Antoni Güell i López, comte de Güell

Francesc Fontbona

Acadèmic de número. ffontbon@bnc.cat

Quan vaig fer el discurs de resposta a l'ingrés a l'Acadèmia del nostre desaparegut amic l'arquitecte Enric Llimona, vaig subratllar el fet que a la nostra corporació hi ha hagut tradicionalment una sèrie de famílies que han tingut més d'un cop representants entre els membres numeraris de la casa. Em referia als germans Milà i Fontanals, els germans Vallmitjana, els Mestres –Josep Oriol i el seu fill Apeles–, els Masriera –Josep, el seu cosí Artur i el fill del primer, Lluís–, Ramon Martí i Alsina i el seu gendre Josep Lluís Pellicer, els Bassegoda –Bonaventura, el seu germà Joaquim i el seu nét Joan–, els Llimona –Joan, el seu germà Josep i els fills del primer, l'esmentat Enric i Mercè–, Francesc de Paula Nebot i el seu nebot el nostre secretari general Leopoldo Gil Nebot, els germans Mompou, Vila Arrufat i el seu fill Vila Grau, els Gudiol –Josep i la seva filla Montserrat– o els Joan Uriach, pare i fill.

De tots els llinatges de l'Acadèmia el més nombrós és el dels Güell, ja que en foren membres Eusebi Güell i Bacigalupi, el seu fill Joan Antoni Güell i López, els seus néts Joan Claudi Güell i de Churruca i Eusebi Güell i Jover, i el fill d'aquest, Carles Güell de Sentmenat.



Joan A. Güell i López pintat per Josep Maria Vidal-Quadras. Fundación Santander.

El paper dels Güell a la història de Catalunya és molt notable. Formen part d'aquella nova noblesa que a la Catalunya contemporània predomina pel damunt de la noblesa antiga, molt sovint dispersada en l'Edat Moderna per les circumstàncies històriques, o bé entroncada amb famílies d'altres llocs d'Espanya i emigrada allà. La nova noblesa catalana, de la qual els Güell formen part destacada, és de creació moderna i en lloc de tenir el seu origen en fets d'armes, com l'antiga, el sol tenir en aportacions importants a la salut econòmica del país. Solen ser gent, els seus patriarques, que es varen fer a ells mateixos. "Ahir pastor, avui senyor" diu per exemple el lema de l'escut dels Güell amb molta eloqüència.¹

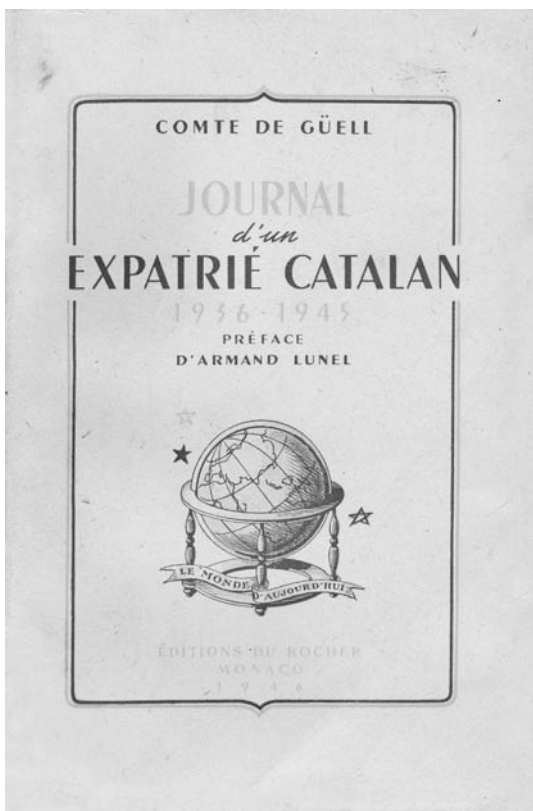
Joan Antoni Güell i López, comte de Güell, marquès de Comillas i comte de Ruiseñada, de qui enguany celebrem el cinquantè aniversari de la seva mort, va ser doncs membre de la nostra Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi –des del 20 de gener del 1927–, i en seria president des del 24 d'abril del 1928 fins a l'esclat de la guerra civil espanyola el 19 de juliol del 1936.

Molt ben relacionat amb el rei Alfons XIII –ell fou qui li regalà la finca de la Diagonal, a Les Corts, que un cop reformada pels arquitectes Eusebi Bona i Francesc de Paula Nebot, coneixem ara com a Palau de Pedralbes–, durant la seva presidència va fer un canvi veritablement substancial per a la nostra institució. Obtingué del rei el títol de Reial per a l'Acadèmia, que des d'aleshores es diria "de Sant Jordi".

Però el més important va ser que l'Acadèmia deixà aleshores de ser “provincial” per passar a ser “catalana”, o sigui que és des de l'època del segon Comte de Güell que la nostra institució té jurisdicció damunt tot Catalunya, depassant els límits artificials de les províncies. Era una decisió no pas anecdòtica ja que portava implícit un reconeixement oficial de la personalitat catalana, que la divisió administrativa de l'estat aleshores no recollia. En certa

manera, doncs, Güell a l'Acadèmia feia valer de nou el pas que s'havia donat anys enrere amb la constitució de la Mancomunitat de Catalunya, i que havia estat més tard anul·lat per la Dictadura de Primo de Rivera. Contemporitzador i possibilista, Güell aconseguia una cosa que no s'havia aconseguit des de feia molt de temps, i ell mateix n'era del tot conscient quan deia en al seu primer discurs acadèmic: “Davant d'imposicions i lleis que negaven l'existència de Catalunya, Catalunya, per l'obra dels seus artistes en inspiració estètica, continuava essent una unitat, i bastà que un ministre comprensiu digués: ‘Jo com ministre de Belles Arts no puc negar l'existència d'un fet artístic per a que aquell portés la signatura del Rei, i el Rei signés un decret que és el primer decret on, després de segles, es reconeix l'existència oficial de Catalunya’”.²

Els que es pensin, doncs, que Joan Antoni Güell i López fou un personatge convencional els mèrits del qual es basaven en la seva alta condició social van ben equivocats. Fill gran d'Eusebi Güell i Bacigalupi, el gran protector i amic de Gaudí, Joan Antoni Güell va néixer a la finca Ocejó, de Comillas, a Cantàbria, el 24 de Juny del 1874, nét per



Journal d'un expatrié catalan, Mònaco, 1946.

línia materna d'Antonio López y López, Marquès de Comillas, el navilier i banquer que havia protegit mossèn Cinto Verdaguer.

De nen i d'adolescent, precisament, Joan Antoni Güell visqué molt atent les vicissituds que passà el gran poeta, sobre qui, anys a venir, publicaria un llibre, *El Poeta Verdaguer* (Barcelona, 1927), en què explica moltes coses de la vida de l'escriptor com a capellà almoïner de la casa dels marquesos de Comillas. Allà narra, per exemple, com ell va ser l'únic i silenciós espectador de la tensa entrevista que mossèn Cinto va mantenir amb el bisbe Morgades, a la sala del Vigatà del Palau Moja, abans que el poeta i capellà fos allunyat del seu càrrec, i que el jove Joan Antoni Güell volgué presenciar amagat, des del balcó superior del gran saló.

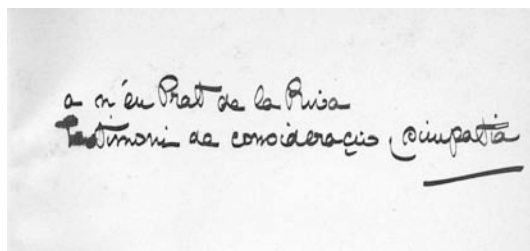
S'havia llicenciat en Dret i havia ampliat estudis a Cambridge. La seva dedicació al dret es manifesta en un detallat estudi, *Ensayo sociológico sobre un código de la Edad Media*, que publicà a Barcelona el 1901, i que és un treball històric-jurídic sobre el document conegut com a *Codi de Peralada*, que recull els Privilegis i Costums del comtat d'Empúries-Peralada.

Malgrat les seves conviccions pacifistes, potser més enfortides amb els anys, lluità a la guerra del Marroc el 1912, per no acollir-se a les exempcions del servei militar que moltes famílies aconseguien aleshores.

En la seva vida econòmica Güell destacà, entre altres coses, com a president de la Companyia Transatlàntica, fundada pel seu avi López; de la companyia cimentera Asland, fundada pel seu pare; del Banc Hispano-Colonial (1929-31); així com per la seva participació destacada a l'empresa Minas del Rif, que explotava mineral de ferro del nord d'Àfrica.

Tingué també una esporàdica però decisiva activitat política: com a comissari reial de Turisme i com a candidat a les eleccions al Parlament de Catalunya per la Lliga Regionalista el 1932, però sobretot, com alcalde de Barcelona, com detallaré més endavant.

De fet, políticament, el comte de Güell era independent però sempre estigué pròxim a la Lliga, i també sempre va mantenir una actitud d'un catalanisme moderat, però ferm. Ja de jove, per exemple, el 1901, del seu estudi jurídic esmentat sobre el codi de Peralada en va fer ofrena d'un exemplar dedicat a Enric Prat de la Riba, i el 1902 el veiem integrat a un Centro Jurídico Iberoamericano, del qual també en formaven part els prohoms de la Lliga Francesc Cambó, Narcís Verdaguer i Callís o Josep Bertran i Musitu, que seria cunyat seu en casar-se amb la seva germana Maria Cristina.

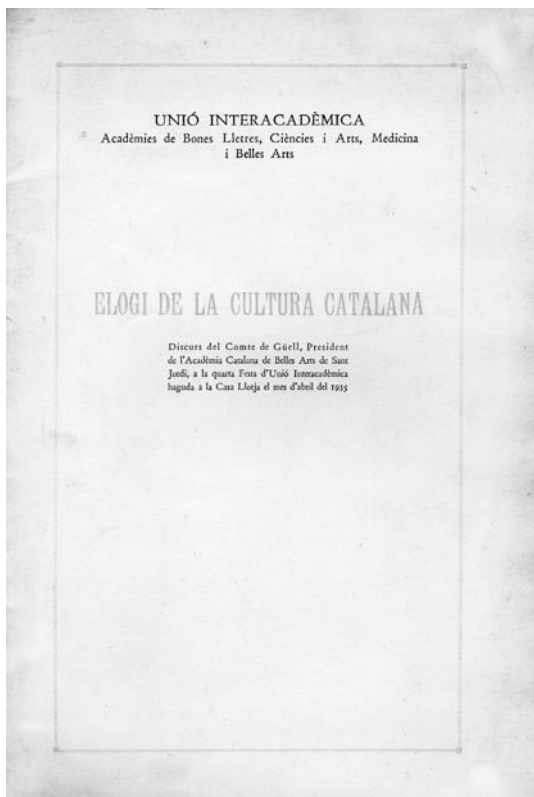


En la seva faceta política va tenir un relleu especial la seva activitat relacionada amb el món cultural. El 26 de febrer del 1930 fou nomenat alcalde de Barcelona, tot substituint el Baró de Viver. Ventura Bassegoda, que ha estudiat la seva faceta de col·leccionista, subratlla que va ser Güell qui proclamà –en nom del rei–, el caràcter oficial de la bandera i de la llengua catalanes, “símbols –segons escriví el mateix comte– de la seva personalitat històrica nacional”.³

Malgrat que el seu mandat a l'alcaldia va ser breu, Güell inaugurà el 29 de març del 1931 diversos grups escolars projectats d'abans de la Dictadura i construïts per l'Ajuntament amb un acord amb el Ministeri d'Instrucció Pública. Ell mateix, al discurs inaugural dels grups va dir: “Un Ajuntament popular inicià aquesta obra dels grups escolars, suspesa en els anys de dictadura. Al tornar l'Ajuntament popular a la Casa Consistorial, a casa seva, aquest fou un dels primers acords que va prendre”.⁴

D'altra banda, el comte de Güell, que va clausurar l'Exposició Internacional de Barcelona el 1930, prengué la decisió, assessorat per Joaquim Folch i Torres i per la Junta de Museus –de què també formava part–, d'instal·lar al Palau Nacional de Montjuïc el Museu que estava ubicat fins aleshores a la Ciutadella, i que esdevindria el Museu d'Art de Catalunya, actualment Museu Nacional d'Art de Catalunya (MNAC).

També fou ell com alcalde qui lliurà el gran edifici gòtic de l'Hospital de la Santa Creu a la Diputació de Barcelona per a que fos la futura seu de l'Institut d'Estudis Catalans i de la Biblioteca de Catalunya. En lliurar les claus de l'antic hospital a Maluquer i Viladot, president de la Diputació, li digué: “No lliuraria aquestes claus més que a vos, ja que sou per a nosaltres el president de la Mancomunitat de Catalunya; i així aquestes claus passen de mans de Barcelona a mans de Catalunya. No les lliuraria per cap altra finalitat sinó per a la instal·lació dels Estudis Catalans i Bibliote-



Elogi de la cultura catalana, Unió Interacadèmica, Barcelona, 1935.

ca de Catalunya”.⁵ Evidentment, considerar el president de la Diputació com si fos l’antic president de la Mancomunitat era una exageració, però denotava en Güell el reconeixement inequívoc d’una legalitat que havia estat esborrada per la dictadura. Les dues grans infraestructures, Museu i Institut-Biblioteca, són encara avui, i ben arrelades, als mateixos edificis singulars que els foren adjudicats per l’alcaldia del comte de Güell.

Passant a la seva vida privada, el segon comte de Güell tenia una gran afecció per l’art. Va anar formant una col·lecció extraordinària d’escultura religiosa policromada, gènere aleshores menystingut que ell volgué reivindicar explícitament. La col·lecció contenia obres de Francisco Giralte, Martínez Montañés, Gregorio Fernández, Alonso Cano, Pedro i Luisa Roldán, Pedro de Mena, Francisco Salzillo, o Ramon Amadeu, entre altres. El mateix Comte va descriure la seva col·lecció al llibre *La Sculpture polychrome religieuse espagnole: une collection*, publicat el 1925 a París. Aquella col·lecció, mort ja el seu propietari, acabà ingressant parcialment al Museo Nacional de Escultura de Valladolid, el 1984, mentre altres peces es dis-

persaven. Publicà, a part dels esmentats, diversos altres treballs com *Notas pedagógicas y proyecto de una escuela naval de comercio* (1903), *Apuntes de recuerdos* (1926-29), *La Musa catalana: Geographos* (1935), *Tres imatges (tres evocacions)* (1935) o *Elogi de la cultura catalana* (1935), en què feia un cant a la genuïtat de la cultura pròpia del seu país.

Com a president de l’Acadèmia formà part de la Junta de Museus de Catalunya, en la qual, anecdòticament, es pot dir que el 1932 hi figurava com Comte de Güell i el 1936 com Joan Antoni de Güell i López. Eren els anys en què les antigues Reials Acadèmies catalanes –les de Belles Arts, Bones Lletres, Ciències i Arts i Medicina– s’uniren en una Unió Interacadèmica que funcionà prou activament durant els anys de la Generalitat republicana.

A l’esclat de la Guerra Civil espanyola, el 1936, Güell era a Eivissa, i ja coneixia pel seu fill que es preparava un esdeveniment molt greu. Es disposava tanmateix a escriure el discurs per a un acte solemne de la Unió Interacadèmica en què hi havien de participar, per primera vegada, acadèmics no sols de Catalunya sinó de Mallorca i de València, circumstància que l’illusionava pel fet de poder compartir en un mateix acte públic parlaments en el català dels tres territoris germans. El cop militar va avortar aquell acte i Joan Antoni Güell passà a Mallorca, i des d’allà marxaria molt aviat cap a França, en un vaixell facilitat per la casa reial britànica.⁶

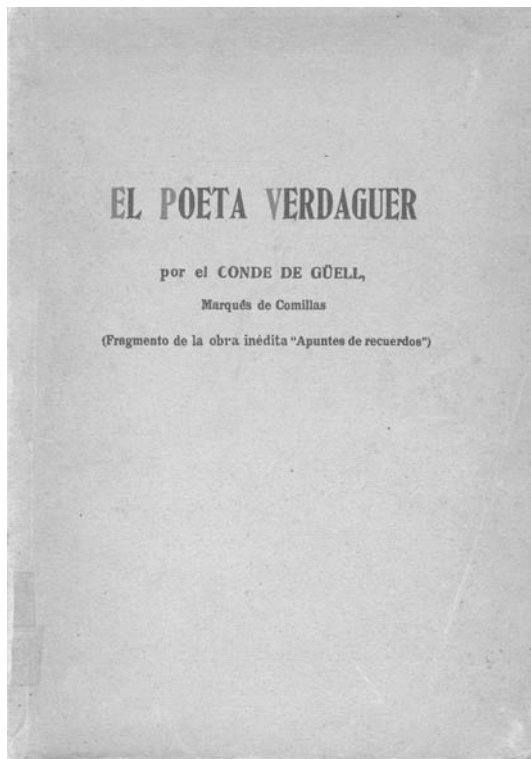
Tot i l’impacte negatiu que significà en el seu ànim la reacció brutal a Catalunya d’anarquistes contra la gent d’ordre i l’església, a França continuà mantenint una postura també clarament crítica

envers el franquisme, no compartida tanmateix pel seu fill. El periodista Sempronio el va definir molt finament el 1972 com “*aquel conde de Güell, señor de Barcelona, que se exilió por su manía de seguir saludando con el sombrero, mientras unos y otros se empeñaban en que lo hiciera levantando el brazo*”.⁷

En francès publicaria un *Journal d'un expatrié catalan 1936-45* (Mònaco, 1946), llibre ben rar que mereix una lectura detallada per la insòlita visió que dóna d'una època convulsa, vista amb un distanciament que faria d'ell un magnífic personatge literari, una mica tipus Lampedusa, nedant orgullosament contra corrent enmig d'un món que es perdia.

A la fi tornà, però no es quedà a Barcelona, sinó que es retirà altre cop a Mallorca, i al seu testament disposà la creació de la Fundació Güell, destinada a la protecció de les arts plàstiques i de la música en terres de parla catalana, entitat que començà la seva actuació el 1972, i que ara està vinculada estretament amb la nostra Acadèmia. Morí a Cala d'Or, al municipi de Santanyí, a Mallorca, el 17 de març del 1958.

El segon comte de Güell, en conseqüència, fou una personalitat més densa del que ha fet pensar sovint l'escàs impacte de la seva imatge pública, massa desdibuixada, sens dubte, per l'esclat republicà que acabà amb la seva vida política. I no sols fou una personalitat per la seva activitat política, de veritable figura de transició, frontissa positiva entre els temps de la monarquia i els de la república, sinó també en el camp empresarial, com a primer gran col·leccionista d'escultura al nostre país i com a president de la nostra Acadèmia, que li deu no gensmenys que l'abast català –i no provincial– que conserva encara avui.



El poeta Verdaguer, Barcelona, 1927.

15 d'octubre del 2008

NOTES

1. Armando de FLUVIÀ Y ESCORSA, “Una familia catalana de industriales y mecenas ennoblecidos: los Güell”, *Hidalguía*, Instituto Salazar y Castro (C.S.I.C.), Madrid, 1970.
2. “Real Academia Catalana de Bellas Artes de San Jorge. Sesión solemne”, *La Vanguardia*, Barcelona, 31 de març del 1931, pàg. 10.
3. Bonaventura BASSEGODA, “Joan Antoni Güell i López (1875-1958), segon comte de Güell, tercer marquès de Comillas i primer col·leccionista d’escultura policromada barroca”, a Bonaventura BASSEGODA, Joaquim GARRIGA i Jordi PARÍS (ed.), *L’època del Barroc i els Bonifàs*, Universitat de Barcelona – Universitat Autònoma de Barcelona – Universitat de Girona, Barcelona 2007, pàgs. 499–518. Allà l’autor cita textualment frases de Güell, del llibre Comte de Güell, *Journal d’un expatrié catalán 1936-1945*, Mònaco, 1946.
4. “Los grupos escolares. Inauguración oficial”, *La Vanguardia*, Barcelona, 31 de març del 1931, pàg. 10.
5. “Institut d’Estudis Catalans. La cesión del antiguo Hospital de la Santa Cruz”, *La Vanguardia*, Barcelona, 31 de març del 1931, pàg. 10. Curiosament tres dels actes més significatius de la biografia pública del Comte de Güell apareixen ressenyats junts en una mateixa pàgina d’un número de *La Vanguardia*.
6. Josep MASSOT I MUNTANER, *Aspectes de la guerra civil a les Illes Balears*, Publicacions de l’Abadia de Montserrat, Barcelona 2002, pàg. 32.
7. Sempronio [Andreu-Avel·lí ARTÍS I TOMÀS], *Cartas de Sempronio. Rumores acerca de la Fundación Güell*, Destino, Barcelona, 8 d’abril del 1972.